

Eugen Pavel

COMENTARII PE MARGINEA TRADUCERII *VULGATEI*
DIN 1760–1761

Sursa traducerii corpusului veterotestamentar apusean, realizată în 1760–1761, în premieră în cultura românească, de episcopul Petru Pavel Aron și colaboratorii săi, o constituie versiunea revizuită a *Vulgatei*, publicată la Roma, în 1592, așa-numita *Biblie* a Papei Clement al VIII-lea (*Sixto-Clementina*), devenită, în urma corecturilor efectuate în cuprinsul edițiilor din 1593 și 1598, *textus receptus* al bisericii catolice. Autoritatea acestei versiuni, pe care am identificat-o pe baza criticii textuale, după cum vom demonstra în continuare, s-a impus, așadar, de la sine în lumea cărturărească greco-catolică de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Ediția propriu-zisă pe care au utilizat-o, după toate probabilitățile, traducătorii români, intitulată, pe scurt, *Biblia Sacra Vulgatae editionis*, a văzut lumina tiparului la Veneția, în officina lui Nicolò Pezzana, în 1690. Exemplarul respectiv, fără pagina de titlu, dar cu o foaie de gardă bogat ornamentată, provine din biblioteca foștilor călugări bazilitani de la Blaj, înființată de Inochentie Micu Klein, și se află în prezent la BAR Cluj.

Traducerea în limba română s-a transmis prin intermediul a două grupe de manuscrise, păstrate actualmente la BAR Cluj: cea dintâi grupă conservă protograful traducerii (ms. rom. 18, 21, 23, 25, 30, 68), din care lipsesc cărțile biblice începând de la *Pildele lui Solomon* și până la *Prorocia lui Baruh*, inclusiv, iar cea de-a doua, o versiune integrală a Vechiului Testament, rezultată dintr-o copiere a primei redactări (ms. rom. 19, 20, 28, 29); de adăugat ms. rom. 22, care cuprinde o versiune a celor patru Evanghelii, structurate ca texte de slujbă, realizată, desigur, în afara planului de traducere a *Vulgatei*, discutabilă sub aspectul oportunității includerii în ediția diplomatică din 2005¹. Cea de-a doua variantă, așa-zis definitivă, care a stat, în exclusivitate, la baza editării textului, prezintă unele diferențe de ordin grafic, fonetic, morfologic și lexical, precum și câteva omisiuni de text față de protograf, ceea ce ar fi necesitat consemnarea acestora într-un aparat critic.

Soarta manuscrisului, învăluită într-un con de umbră timp de peste două veacuri, e greu de elucidat. Într-un preambul la *Biblia* din 1795, intitulat *Cătră cetitoriu*, Samuil Micu se referă tangențial la traducerea lui P. P. Aron, spunând că „toată S. Scriptură pre limba românească însuși o au tălmăcit, ci încă mai lipsindu-i

¹ *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761*, editor coordonator Ioan Chindriș, coordonare filologică Niculina Iacob, revizie filologică Elena Ardeleanu, Elena Comșulea, Doina Grecu, Valentina Șerban, vol. I–V, București, Editura Academiei Române, 2005.

mâna și îndreptarea cea mai de pre urmă”, iar „acea tălmăcire, numai pre niște hârtii scrise, nesăvârșită și nedată la lumină au rămas, dintre care hârtii după aceea, pentru multele mutări din loc în loc, unele s-au pierdut”. Într-un alt loc, în *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, teologul blăjean revine cu o explicație la fel de vagă, potrivit căreia „pentru cuvinoase pricini nu s-au tipărit”². Singura explicație plauzibilă ar fie aceea că moartea lui P. P. Aron, survenită în 1764, și apariția peste câteva decenii a impunătoarei *Bibliei* a lui Samuil Micu au schimbat prioritățile momentului, iar textul celei de-a doua traduceri a Sfintei Scripturi în limba română a ajuns să fie împins în uitare.

S-a pus întrebarea dacă Micu a cunoscut sau nu opera lui Aron, dacă aprecierile sale privind starea manuscrisului pot fi justificate. Există similitudini frapante între rezumatele de început de capitol ale cărților din *Biblia* de la Blaj cu cele din manuscrisul aronian, ceea ce ar putea pune la îndoială mărturia acestuia, dovedindu-se pentru unii exegeți un argument indubitabil în favoarea aserțiunii că „monahilor Blajului (și cu atât mai puțin lui Samuil Micu!) nu le era străin textul tradus de echipa lui Petru Pavel Aron”³. Cercetând însă protograful traducerii *Bibliei* a lui Samuil Micu (BAR Cluj, ms. rom. 70, 71 și 64), observăm că redactarea rezumatelor, în prima fază, este diferită, mult mai concisă. Apar însă corecturi și adăugiri în redactarea rezumatelor din varianta manuscrisă definitivă (BAR Cluj, ms. rom. 111, 115), cu un scris diferit, ce ar putea fi atribuit canonicului prepozit Dimitrie Caian, în calitatea sa de revizor recunoscut al *Bibliei* de la Blaj. Aceste noi redactări, care nu îi aparțin lui Micu, sunt prelucrări, mai mult sau mai puțin fidele, după cele ale lui Aron și sub această formă au apărut și în ediția din 1795. Reiese că Samuil Micu, deși văzuse cândva traducerea predecesorilor săi, nu a mai avut sau nu i s-a permis să aibă acces la aceasta, care se distanța, oricum, de prototipul său⁴. Un exemplu edificator se regăsește în introducerea de la Lv⁵ I, în care redactarea inițială a lui Micu este diferită, iar cea definitivă, cu intervenții străine, o compleză pe cea din manuscrisul *Bibliei Vulgate*, dar reia și varianta primară⁶:

² Samuil Micu, *Istoria românilor*, ediție princeps după manuscris de Ioan Chindriș, vol. II, București, Editura Viitorul Românesc, 1995, p. 366.

³ Cf. Niculina Iacob, Ioan Chindriș, *Biblia lui Petru Pavel Aron (1760–1761), unica traducere a Vulgatei în limba română*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2010 (Conferințele Academiei Române), p. 12.

⁴ Vezi și Eugen Pavel, *Între filologie și bibliofilie*, Cluj, Editura „Biblioteca Apostrof”, 2007, p. 108–110.

⁵ Utilizăm abrevierile consacrate ale cărților biblice.

⁶ Redăm abrevierile edițiilor folosite: LXX = *Septuaginta* (ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979); VgCl = *Biblia Sacra Vulgatae editionis Sixti V. Pontificis Max. jussu recognita et Clementis VIII. auctoritate edita*, versiculis distincta, et ad singula capita argumentis aucta, pluribusque imaginibus, ad historiarum notitiam politissime elaboratis, ornata; indiceque Epistolarum, & Evangeliorum locupletata, Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, MDCXC (cf. și ed. Michael Hetzenauer, Ratisbonae et Romae, Sumptibus et typis Friderici Pustet, 1914); BB = *Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură ale cei Vechi și ale cei Noao Leage*, București, 1688 (ed. 1988, 1997); PsRm = *Psaltire*, Râmnic, 1746; VgA = *Biblia Vulgata*, trad. P. P. Aron et al. (ed. 2005); BBI = *Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a ceii Noao*, Blaj, 1795 (ed. 2000).

Leagea și modrul cum să aducă spre jârfire dobitoacele și paserile (ms. rom. 29; VgA).

Arderea de tot din boi și din oi și din capre și din turtureale și din porumbi (ms. rom. 71).

Leagea și modru cum să se aducă jertva carea să chema ardere de tot din boi, din oi, din capre, din turtureale și din porumbi (ms. rom. 111; BBI).

Traducerea *Vulgatei* de la Blaj a fost realizată într-un timp record, așa cum se menționează într-o notiță de la finele ms. rom. 18, f. 410^r: „Sfârșitul prefacerii Vechiului Testament, carea cu mila Domnului în anu 1760, martie 12, s-au început și cu aceluiași ajutoriu într-acelaș an, dechemvrie 21, s-au săvârșit. Căruia toată lauda, mărirea, cinstea și închinăciunea, în veci, amin”. La sfârșitul ms. rom. 30, f. 95^r, o altă însemnare, de data aceasta cu litere latine, ne avertizează că s-a încheiat *Cartea Facerii*, la Cut, în 25 martie 1760, ceea ce este concludent pentru ritmul de lucru al traducătorilor, reuniți pe un domeniu episcopal din apropierea Blajului. Se presupune că la realizarea traducerii au luat parte, alături de episcopul Petru Pavel Aron, principalii săi colaboratori din capitulul eparhial al Blajului, printre care Grigore Maior, Atanasie Rednic, care îl vor succeda în scaunul episcopal, Silvestru Caliani, asesor și membru al consistoriului, la fel ca primii doi, Gherontie Cotore, vicar general, secondați de Petru Pop din Daia, fostul secretar al lui Inochentie Micu Klein, și, eventual, de protopopul Ioan Săcădate⁷. Inițiativa episcopului blăjean de a traduce textul biblic din latină constituia o cotitură radicală în cultura românească și, implicit, pentru mediile ecleziastice din Transilvania, unde Biserica Unită își păstrase orientarea de rit bizantin sau oriental. Formați în colegii și institute teologice occidentale, călugării blăjeni se familiarizaseră cu textul *Vulgatei*, iar tentativa lor de a se distanța de versiunea consacrată a *Septuagintei* părea un act temerar, dar justificat prin prisma deschiderii spre noi orizonturi spirituale pe care o vor împărtăși reprezentanții Școlii Ardelene.

Tălmăcirea *Vechiului Testament* nu s-a efectuat prin împărțirea cărților pe traducători, ci a urmat un plan de lucru în comun, cu asumarea pe rând a unor porțiuni de text. Nu este exclus ca traducerea să se fi desfășurat în colectiv, iar transcrierea să fi fost asigurată prin rotație. Cert este că protograful traducerii conține mai multe tipuri de scriere succesivă, unele dificil de atribuit. Psalmii, în schimb, beneficiază, în cea mai mare parte, de transcrierea olografă a lui Aron (ms. rom. 21), în care recunoaștem, însă, mai multe concordanțe cu *Psaltirea* de la Râmnic din 1725, cu reeditări în 1736, 1743 sau 1746, reprodusă și în *Psaltirea* de la Blaj din 1764, cu o primă ediție, probabil, din 1755. Versiunea de control rămâne și în acest caz cea latină. Episcopul nu se abate de la schema textuală fixată deja în tradiția noastră literară, intervenind numai punctual prin substituirea unor lexeme sau sintagme divergente față de formularul latin. O dovedește compararea versetelor 8–10 din Ps 18, în care primele două sunt aproape identice cu textul corespunzător de la Râmnic, preluat apoi și în *Biblia* de la Blaj, iar versetul 10 este

⁷ Ioan Chindriș, *Testamentul lui Petru Pavel Aron*, în *ed. cit.*, vol. I, p. LXX–LXX.

parțial adaptat după *Vulgata Clementina*, care prezintă în acest segment lecțiuni diferite atât față de LXX, cât și față de *Biblia* de la Ostrog din 1580–1581, reeditată la Moscova, în 1663 (gr. ἄγιος / sl. *čistū* „curată” vs lat. *sanctus* „sfântă”; gr. δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό / sl. *opravdannny vŭkupě* „îndreptate împreună” vs lat. *justificata in semet ipsa* „adeverite întru sâneși”):

VgA

8. Leagea Domnului fără prihană, care întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, care înțelepțește pruncii;

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inimile; porunca Domnului strălucită, care luminează ochii;

10. Frica Domnului sfântă, care rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, adeverite întru sâneși.

PsRm

8. Leagea Domnului fără prihană, care întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, care înțelepțește pruncii.

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inima; porunca Domnului strălucită, care luminează ochii.

10. Frica Domnului curată, care rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

BBI

8. Leagea Domnului fără prihană, care întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, care înțelepțește pruncii.

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inima; porunca Domnului strălucită, care luminează ochii.

10. Frica Domnului curată, care rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

VgCl

8. Lex Domini immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.

9. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

10. Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi; judicia Domini vera, justificata in semetipsa.

La fel, în Ps 39, 7 (9), este păstrată aproape intactă traducerea anterioară, cu o singură intervenție, constând din înlocuirea termenului *trupul* cu *urechii*, conform versiunii latine de control: *Jârtva și prinosul n-ai voit, iară urechii mi-ai săvârșit*; cf. PsRm, BBI: *Jârtva și prinosul n-ai voit, iară trupul mi-ai săvârșit*; cf. VgCl: *Sacrificium et oblationem noluiști; aures autem perfecisti mihi*.

Descendența *Bibliei* lui Aron din originalul latin menționat este pusă în evidență, printre altele, prin numărul și dispunerea cărților canonice și a celor deuterocanonice, acceptate prin Conciliul tridentin, separarea psalmilor 9 și 10 și, respectiv, 114 și 115, precum și ordinea profeților, potrivit canonului ebraic,

adaosurile anaginoscomena la *Cartea Esterei* și la *Daniel*, care nu se găsesc în originalul masoretic, înglobarea *Epistolei lui Ieremia* la sfârșitul *Cărții lui Baruh*, ca și prin prezența grupajului final veterotestamentar, format din *Rugăciunea regelui Manase*, alături de cărțile 3 și 4 din *Ezdra*, repus în circulație prin *Biblia Clementina*⁸. Glosele interliniare din textul latin sunt preluate și echivalate fără excepție de călugării bazilieni de la Blaj. La *Liber Esther* 13,7, după versetul *Pergensque Mardocheus, fecit omnia, quae ei mandaverat Esther*, urmează o adnotare în original: *Nec tamen habentur in Hebraico, et apud nullum penitus feruntur interpretum*. Pasajul respectiv este transpus astfel în versiunea românească: *Și mergând Mardoheul, au făcut toate care poruncise Esthir*, glosat prin: *Însă nu sânt în cel ovreiesc și togma la niciun tâlcuitoriu nu să află*. Pentru o altă glosă de la Est 15, *Haec quoque addita reperi in editione vulgata*, echivalentul este următorul: *Și acestea le-am găsit adaose în cel de obște izvor*. Procedeu se extinde și la alte porțiuni din *Esthir*, *Daniil* sau la notița introductivă de la *Rugăciunea lui Manasie, împăratului Iudei, când rob să ținea în Vavilon*. La fel ca în cazul celorlalte cărți biblice, traducerea ultimei cărți apocrife denotă dependența față de textul similar din *Oratio Manassae regis Iuda, cum captus teneretur in Babylone*, vizibilă în mai multe porțiuni: *seminis – sămințiii; cum omni ornatu – cu toată podoaba; conclusisti – ai închis; decrevisti – ai rânduit; Deus iustorum – Dumnezeuul celor drepți; iniquitates – strâmbătățile; remite mihi – iartă-mă; virtus caelorum – putearea ceriurilor*.

Ceea ce particularizează textul biblic românesc este literalitatea traducerii, împinsă uneori până la servilism. Presiunea modelului s-a repercutat, în multe pasaje, asupra topicii, marcată de inversiuni și dislocări sintactice, potrivit frazei din latină. Sub raportul limbii, traducerea din 1760–1761 se distinge totuși printr-o remarcabilă bogăție lexicală, realizată prin împrumuturi masive, dintre care o parte a fost adaptată sistemului limbii române, dar și prin utilizarea pe scară largă a calcului lingvistic, prin preluarea mecanică a unor termeni latini. Vom trece în revistă câțiva termeni transferați din *Vulgata Clementina* în *Biblia* lui Aron⁹, în paralel cu corespondentul din celelalte *Biblii* din epocă: *avră* (< lat. *abra* „slujnică”) Idt 10, 5, cf. BB *slujnică*, BBl *roabă*; *chign* (< lat. *cygnus* „lebedă”) Lv 11, 18, cf. BB, BBl *lebedă*; *far* (< lat. *far* „alac, grâu”) Lv 2, 14, cf. BB *spice*, BBl

⁸ A se vedea, în acest sens, de exemplu, Carolus Vercellone, *Variae lectiones Vulgatae Latinae Bibliorum editionis*, tom. I, Romae, Apud Iosephum Spithöver, 1860, p. LXVIII–LXXIII; Calistrat Orleanu-Bârlădeanu, *Câteva cuvinte asupra Vulgatei și a autorității ei în Biserica Romei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXVII, 1903, nr. 7, p. 732–740; Henri Quentin, *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate*, Rome, Desclée et cie & Paris, J. Gabalda, 1922, p. 192–203; Mircea Basarab, *Cărțile anaginoscomena – bune de citit – în bibliile românești*, în „Studii teologice”, XXIV, 1972, nr. 1–2, p. 59–69.

⁹ Vezi și Niculina Iacob, *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj, 1760–1761*, în *ed. cit.*, vol. V, p. 789–909; idem, *Bogăție lexicală și expresivitate în Vulgata de la Blaj (1760–1761)*, în „Analele Universității «Ștefan cel Mare» Suceava”, Seria Filologie, A. Lingvistică, tomul XIII, 2007, nr. 1, p. 101–110.

grăunțe; *ghith* (< lat. *gith* „mălură, tăciune”) Is 28, 25, cf. BB *neghină*, BBl *mac*; *milv* (< lat. *milvus* „uliu”) Lv 11, 14, cf. BB *caie*, BBl *gaie*; *olivă* (< lat. *oliva* „măslin, măslină”) Is 17, 6, cf. BB *maslină*, BBl *maslin*; *piton* (< lat. *python* „prezicător”) 2 Rg / 4 Împ 21, 6, cf. BB, BBl *găcitor*. Termenul calchiat apare uneori explicat și în perifrază: *mamzer*, *adecă născut din curvie* (< lat. *mamzer* „bastard”) Dt / 2 Lg 23, 2, cf. BB *den curvă*, BBl *carele iaste născut din curvă*. Traducătorii din anturajul episcopului P. P. Aron au ocolit în aceste cazuri, în mod premeditat, cuvintele corespunzătoare aflate în circulație, propunându-și îmbogățirea vocabularului limbii române printr-o latinizare deliberată prin calcuri și semicalcuri – fără a fi generalizată –, impusă de fidelitatea în transpunerea textului. Acțiunea de înnoire a lexicului prin această modalitate n-a avut întotdeauna efectul scontat, fie datorită formei artificiale a termenilor avansați, fie datorită nepublicării manuscrisului. Pe de altă parte, sub aspect fonetic, morfologic și lexical, sunt detectabile elemente specifice variantei literare sud-vest ardeleneste, care indică un compromis între graiurile de tip nordic și cele de tip sudic. Un anumit caracter compozit al limbii, manifestat prin persistența unor alternanțe și dublete, poate fi pus pe seama conlucrării mai multor traducători. Aceștia apelează, totodată, la o serie de regionalisme împrumutate din maghiară, neîntâlnite în celelalte traduceri ale Sfintei Scripturi: *bănat* (< magh. *bánat* „durere, mâhnire, supărare”) Tb 7, 20, cf. BB *mâhnire*, BBl *întristare*; *băsău* (< magh. *bosszú* „răzbunare, mânie”) Gn 49, 6, cf. BB, BBl *mânie*; *biciului* (< magh. *becsül* „a aprecia, a prețui, a evalua”) Sir / Ecz 6, cf. BBl *prețui*; *bistătui* (< magh. *biztat* „a încuraja, a îndemna”) 2 Par 32, cf. BBl *îndemna*; *cigă* (< magh. *csiga* „scară în spirală”) 1 Rg / 3 Împ 6, 8, cf. BB *sucită suire*, BBl *treapte strâmbe*; *contuș* (< magh. *köntös* „manta”) Jd 3, 16, cf. BB *îmbrăcăminte*, BBl *haină*; *iră*, var. a lui *irhă*, *ierhă* (< magh. *irha* „piele tăbăcită”) Is 5, 18, cf. BB, BBl *curea*; *pătilat* (< magh. *potyolat* „pânză subțire, voal”) Pr 31, 24, cf. BB, BBl *cearșaf*; *șolovar* (< magh. *salavári, solovári* „cingătoare, brâu”) Ir 13, 4, cf. BB *încingere*, BBl *încingătoare*. Această manieră de lucru își pune amprenta asupra limbii textului, care are, deseori, configurația unui conglomerat, apropiindu-se în această privință de cea a *Noului Testament de la Bălgrad* din 1648. Supralicitarea calității traducerii de către îngrijitorii ediției recente¹⁰ nu apare, prin urmare, suficient de fondată.

¹⁰ Cf. studiul introductiv citat al lui I. Chindriș, p. LXXVI: „Acest amestec de românească populară și latină calchiată a dus la o limbă unică în cultura noastră, cu originalități și frumuseți, naivități și poticneli mai mari sau mai mici, toate însă în limitele unui ansamblu care definește o capodoperă a literaturii noastre vechi. În situația când limba de cultură din Moldo-Valahia, sufocată de fanariotism, își pierduse calitatea de navă-amiral pe care o avuse în miraculosul secol al XVII-lea, traducătorii *Vulgatei* de la Blaj sunt cei dintâi care încearcă, și reușesc în mod admirabil, să preia ștafeta «creșterii limbii românești» printr-o operă monumentală”. O opinie asemănătoare este reiterată și în studiul lingvistic al Niculinei Iacob, *ed. cit.*, p. 908: „Această traducere după *Vulgata* este o reușită incontestabilă. Atâta vreme cât originalul după care se traduce nu mai este unul străin de firea limbii române (slavon sau grecesc), lucrul pare cu totul firesc, dar trebuie subliniat în mod aparte meritul traducătorilor de la 1760, pentru că au știut să îmbine cu măsură cerința de a adopta metoda

O simplă comparație între versetele 6–9 din Is 32 din *Biblia Vulgata* a lui Aron și pasajele corespunzătoare din *Biblia de la București* și din *Biblia de la Blaj* poate fi edificatoare asupra nivelului traducerii din 1760–1761:

VgA

6. Că cel bolund nebunii va grăi și inima lui va face nedreptate ca să isprăvească fățarnicia și să grăiască cătră Domnul șalnic, și deșert să facă sufletul celui flămând și beutura celui sătos să o iaie.

7. Vasele celui șalnic reale sânt, că el ș-au togmit gândurile a pierde pre cei blânzi prin cuvânt de minciună, când grăia cel sărac judecată.

8. Iară căpeteniia ceale ce-s vreadnice de căpetenie va gândi și însuși preste povățuitori va sta.

9. Muieri găzdate, sculați-vă și auziți glasul meu! Feate ce nădăjduiți, luați în urechi graiul meu!

BB

6. Pentru că cel nebun nu bune va grăi, și inima lui deșarte va gândi: a săvârși fărădelege și a grăi cătră Domnul înșălăciune, ca să samene sufletele flămânde, și sufletele ceale însătoșate deșarte să le facă.

7. Pentru că sfatul celor răi fărădelege va sfătui, ca să strice pre cei smeriț cu cuvinte strâmbe și să răsipească cuvintele smeriților cu judecată.

8. Iară cei buni-credincioși înțeleapte au sfătuit, și acest sfat va rămânea.

9. Muieri bogate, sculați-vă și auziți glasul meu; feate, auziți, pre nădejde, cuvintele mele!

BBI

6. Că cel nebun nebune va grăi și inima lui deșearte va gândi, ca să săvârșească fărădelege și să grăiască cătră Domnul înșelăciune, ca să răsipească sufletele ceale flămânde și sufletele ceale sătoasă să le facă deșearte.

7. Că sfatul celor răi fărădelege va sfătui, ca să strice pre cei smeriți cu cuvinte nedreapte și să răsipească cuvintele celor smeriți la judecată.

8. Iară cei credincioși înțeleapte au sfătuit, și sfatul acesta va rămânea.

9. Muieri [glosat: țări] bogate, sculați-vă și auziți glasul meu; feate [glosat: cetăți], întru nădejde, auziți cuvintele mele!

Dacă în tipăriturile de la Blaj din aceeași perioadă (*Liturghier*, 1756, *Octoih*, 1760, *Psaltire*, 1764, *Evanghelie*, 1765) norma munteană câștigase deja teren, manuscrisele din această regiune sunt încă refractare tendinței de unificare lingvistică. Un exemplu îl oferă textul *Vulgatei* românești, care rămâne, în multe situații, tributar norme locale. În acest context, dictat fie de literalitatea excesivă a traducerii, fie de defazarea ei față de procesul de cristalizare a unei norme supra-dialectale, *Biblia* lui Petru Pavel Aron va fi devansată valoric de opera similară a

literală de traducere, impusă de tradiție, cu libertatea limbii române de a urma drumul pe care își începuse devenirea ca limbă de cultură. Iată cum, într-un mod ce poate părea paradoxal, alegerea *Vulgatei* de către episcopul Petru Pavel Aron a făcut să avem astăzi în fața noastră poate cea mai reușită transpunere a *Bibliei* în limba română, până la realizările moderne, dar aceeași alegere a determinat o nedreaptă rămânere în uitare a acestei traducerii”.

lui Samuil Micu, care va marca o etapă superioară în evoluția limbii române literare. Versiunea *Vulgatei* din 1760–1761 constituie însă un document unic de limbă și spiritualitate românească din veacul Luminilor.

COMMENTS UPON THE TRANSLATION OF THE VULGATA (1760–1761)

(Abstract)

The author establishes first the source of the Western Old Testament translation, realized between 1760–1761 by Archbishop Petru Pavel Aron and his collaborators – translation done for the first time in the context of the Romanian culture. They used the revised version of the *Vulgata*, published in Rome, in 1592. This was the so-called *Pope Clement VIII Bible (Sixto-Clementina)*, which, after subsequent corrections, became the *textus receptus* of the Catholic Church. The edition used by the Romanian translators, called *Biblia Sacra Vulgatae editionis*, was published in Venice, in 1690, at the printing shop of Nicolaus Pezzana. Both the initial form of the translation and the manuscripts of the final version (published in 2005) are kept in the Library of The Romanian Academy in Cluj. As members of the first generation of Școala Ardeleană (the cultural movement known as The Transylvanian School), the monks of Blaj had studied in Western catholic colleges and institutes, where they became familiar with the text of the *Vulgata*. Their attempt to take a distance from the established version of the Oriental *Septuaginta* seemed like a daring act, motivated by the opening towards new cultural horizons, shared by the Transylvanian Enlightenment scholars. The text of the Romanian Bible is characterized by a literal translation, closely following the model. Though lexically rich, it remains tributary to the local linguistic norms.

Cuvinte cheie: Petru Pavel Aron, *Vulgata Clementina*, *Psaltire*, literalitatea traducerii, norma lingvistică locală.

Keywords: Petru Pavel Aron, *Clementine Vulgate*, *Psalter*, literal translation, local linguistic norms.

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21*